

Fiskeri i Hav OG Fjord

Af Holger Rasmussen

”Fiskeriet belagende, da foruden hvis her sammesteds udi ferske Søer falder, kan Indbyggerne saavel af Vestersøen som af Limfjord have adskillige Slags Strandfiske, som de vide at tørre og salte til deres Husholdnings Behov, hvorved saavel som formedelst Landets rige Frugtbarhed og anden flittig Biering Folket her er formuende: Saa at dette Land ikke for en ringe Egn er at holde.”

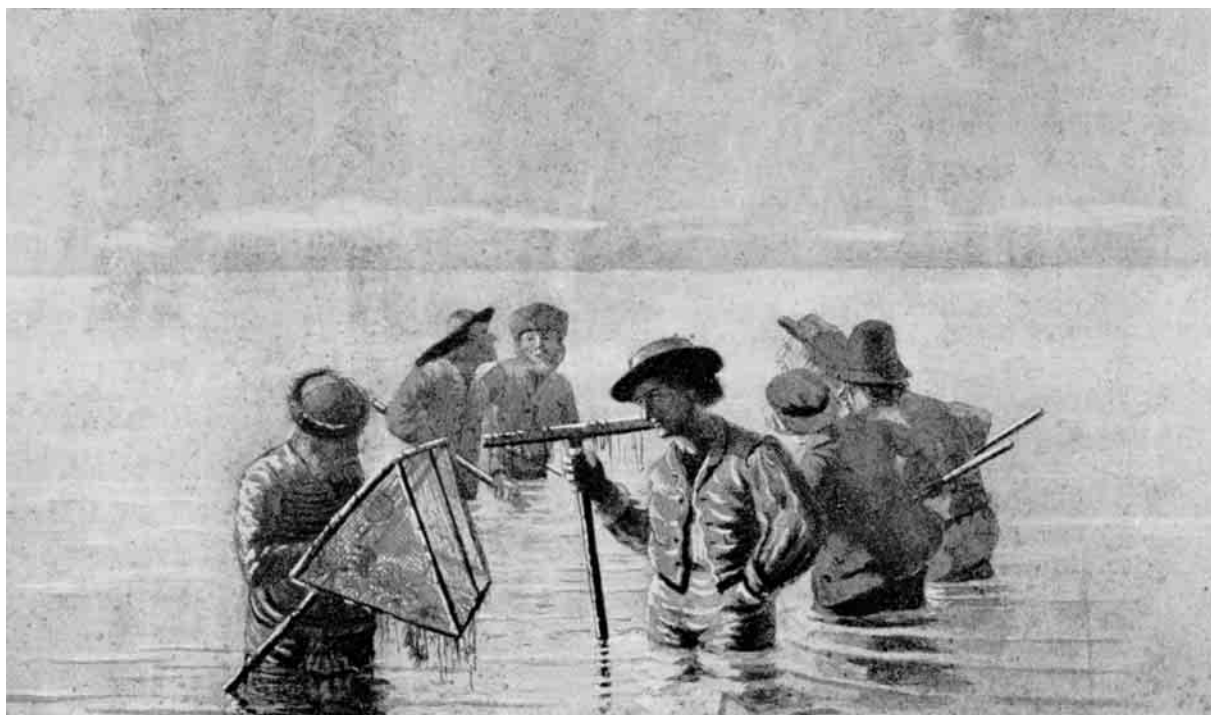
(Arent Berntsen, 1656.)

Naar vi bruger Ordet Fisker, saa tænker vi ikke derved paa en Mand, hvis vigtigste Arbejde og meste Tid gaar med at dyrke Jord og passe Kreaturer. Og paa samme Maade tænker vi ved Ordet Bonde heller ikke paa en Mand, der i et Par Maaneder af Aaret ikke beskæftiger sig med andet end Fiskeri. Men saadanne Amfibievæsener har tidligere været ganske almindelige langs alle vort Lands Kyster for ikke saa forskrækkeligt længe siden. I Modsætning til den Specialisering, der kendetegner vore Dages Danmark, var Alsidighed tidligere Tidens Løsen. Dengang var Bønderne ikke alene Landbrugere, der dyrkede Jorden og passede Husdyrene. De forædlede ogsaa selv de Produkter, der blev Resultatet af dette Arbejde. Hver Familie bagte, bryggede, slagtede, vævede og spandt til eget Forbrug. Og ikke nok hermed. Mændene slog Simer, bandt Halmkurve og Bikuber og hvad andet, man havde Brug for. Mangfoldige Steder indskrænkede man sig ikke engang til det, man selv behøvede. Bønderne i Østjyllands rige Skovegne lavede Træsko, Vognhjul, River og Leskafter til Salg i Jyllands træfattige Egne. Befolkningen paa Varde-Ringkøbing Egnen brændte sorte Potter, der afsattes vidt omkring, ja, langt udenfor Landets Grænser. I Ty havde man den Specialitet at sno Skagler til Seletøj et af Hestehuder. De berømmes for at kunne holde ud med 3 Sæt Hampeskagler.

Naar Forholdene ligger saaledes, er det forstaaeligt, at Bønderne drev Fiskeri som Bibeskæftigelse, overalt hvor det var muligt. De opnaaede derved en kærkommen Afveksling i den ret ensformige Kost og større Tryghed i Tilværelsen, naar der foruden Sulemaden i Saltolden fandtes Stabler af tørrede Fisk paa Loftet. Skatter og Afgifter betalte disse Fiskerbønder, som de kaldes i samtidige Kilder, ogsaa som Regel med Fisk. Og endelig maa den Afveksling, der derved kom ind i deres Tilværelse, ikke undervurderes. Man saa hen til Fisketiden med spændt Forventning. Der var der jo Mulighed for at vinde større Udbytte paa kortere Tid end nogensinde ved Landbruget.

Fiskeri var den vigtigste Bibeskæftigelse i Ty. Tisted Amt omgives jo næsten hele Vejen rundt af Hav eller Fjord: Vesterhavet mod Nord og Vest, Limfjorden mod Syd og Øst. Desuden findes en Række Søer og mindre Vandløb. I alle disse Vande fiskedes der, oprindeligt til eget Behov, saadan som Arent Berntsens Skildring viser det. Senere udviklede nogle af Fiskerbønderne sig til Erhvervsfiskere, der udelukkende byggede deres Tilværelse paa det, de kunde hente paa Havet. Til Gengæld opgav Bønderne saa næsten alle det tillokkende, korte Gæsteri, de hidtil havde aflagt paa Hav eller Fjord. Den dybe Kløft, der synes at ligge mellem Fiskere og ”Landkrabber”, er ganske sikkert først blevet dannet fra og med dette Tidspunkt, som ikke ligger saa forfærdelig langt fra vore egne Dage. Flere Grunde var medvirkende ved denne Udvikling. Vigtigst var vel nok Teknikkens Sejrsang, der bød begge Erhverv Udviklingsmuligheder, som ingen havde drømt om. Naar Fiskeriets Historie her skal skildres, bliver det da Fortællingen om, hvordan Fiskerbønderne havde forstaaet at indrette sig, og om hvordan det nye kom ind og blev Aarsagen til en hel Revolution, for Befolkningen.

De Steder, hvor det var muligt for Landsdelens Beboere at fiske, falder i tre hver for sig karakteristiske Omraader: Hav, Fjord og ferske Indvande (Søer og Aaer). Deres fiskemæssige Betydning har ikke været den samme til alle Tider. Mindst har den sidste Gruppe betydet, og især da i Nutiden. Derfor finder man her de mest primitive og gammeldags Træk, baade naar det gælder Fiskeredskaberne og den Maade, de anvendes paa. Meget af dette er nu forsvundet, men Kvolsgaard har i sin Beskrivelse: Fiskerliv i Vester Han Herred fortalt os derom.

Glibfiskere i Limfjorden. (Farvelagt Tegning af Hans Smidth. Kobberstiksamlingen).

Der var Gedder og Helt, Aborrer og Skaller at faa, og ogsaa Aal gik op ad Aerne. Enkelte Steder var der indrettet Aalegaarde, men mange synes der aldrig at have været. Langt almindeligere var det at sætte en Gedderuse i Aamundingen. En sjælden Gang kunde man drage Søen igennem med et Næt, men mest almindeligt var det at anvende en Lyster eller et Aalejern. Det kunde foregaa paa den simple Maade, at man vadede ud i Søen med Jernet i Haanden og stak efter det, man mødte. Sikrere var det dog at arbejde to og to sammen. Den ene førte da Lystren i Haanden og paa Ryggen en Fiskekurv fuld af Lyng. Den anden bar en Blussepande af Jern og tændte i denne et Baal op af Lyng. Fiskene kom da til og stod stille for at se paa Skæret og var lette at tage med Lystren.

Metoden med Blusning kunde ogsaa anvendes, naar der var Islæg. Gedderne stillede sig da lige under Isen, og saa kunde man slaa dem i Svime med en økse ved at slaa haardt paa Isen lige over deres Hoveder. Man huggede saa skyndsomst Hul paa Isen og fik dem op. Man brugte iøvrigt ogsaa at slaa Gedder i Legetiden om Foraaret, naar de var lette at komme til. Det eneste, der behøvedes hertil, var en Kæp. Med ret meget enklere Hjælpemidler kan Fiskeri vel næppe drives.

Det næste Omraade, Limfjorden, har ubestridt indtaget en betydningsfuld Stilling blandt de danske Fiskevande, derom vidner den Interesse, som man til alle Tider har vist den. Det ældste Bevis for vor Paastand kan vi hente hos Saxo, hvis vi da ikke foretrækker at gaa helt tilbage til de Vidnesbyrd, som Stenalderbefolkningen har efterladt os i deres Affaldsdynger, Køkkenmøddingerne, som endnu ligger hen med deres Tusinder af Østersskaller og Knogler af Fisk, Fugle og Dyr ved Foden af de gamle Strandlinjer. Ogsaa Tylands Jord gemmer Minder af denne Art. Men tilbage til Saxo, der fortæller, at i Jylland "ligger den saakaldte Limfjord, der er saa rig paa Fisk, at den sikkert yder Indbyggerne lige saa megen Føde som hele Agerlandet tilsammen". Paa Saxos Tid har den sikkert virkelig været en Fjord, idet det gamle Udløb i Vesterhavet da var tilsandet. Og saadan blev Forholdene ved at være helt op til 1825, da Havet voldeligt brød sig Vej gennem Aggertangen. I de mange Hundrede Aar, der ligger mellem disse to Tidspunkter, var der vel enkelte Gennembrud, men ingen af dem fik varig Karakter. De har selvsagt betydet Uro og Forstyrrelse for dem, det umiddelbart gik ud over, men Fjordens Karakter har de ikke i Bund og Grund kunnet forandre. I dette lange Tidsrum udformedes da de særlige Forhold, som faar Betydning for Fiskeriets skiftende Karakter, alt efter hvor i Fjorden man befinder sig.

Limfjorden bestaar, som man vil kunne se paa et Kort, af en smal, østlig Del med dybe Sejlrender tæt ind under Kysterne, medens dens vestlige Del fra Aggersund og til Agger Tange sammensættes af vidtudstrakte, lavvandede Bredninger, indbyrdes forbundne med snævre, ofte

meget dybe Sunde. Da Løbet gennem Agger Tange lukkedes omkring Aar 1100, blev Strømmen især i denne vestlige Del meget ringe. Da der ydermere dannede sig meget udstrakte Sandgrunde lige Vest for Løgstør i den store Løgstør Bredning, medførte dette, at Forbindelsen mellem Fjordens østlige og vestlige Del næsten snøredes af. Dette fik flere Følger. For det første blev Sejladsen mellem Øst og Vest næsten umuliggjort for andet end Smaabaade, en Ting, som blandt andet Tisted i høj Grad fik at mærke. Til helt op mod vor Tid stod den i Stampe, saa at den faktisk mere var Købstad af Navn end af Gavn. Transporten til og fra Byen ad Limfjorden maatte foregaa paa den besværlige Maade, at Varerne lastedes i fladbundede Pramme, der var i Stand til at forcere Sandgrundene. Det var saa kostbart og besværligt, at man i Regelen foretrak at benytte Sandskuderne ved Vestkysten til at føre Produkterne til og fra Landet, hvorved disse Pladser blomstrede paa Tistedes Bekostning. For det andet blev Vandet i den vestlige Del næsten ganske fersk, da den salte Understrøm fra Kattegat standsede op ved Løgstør, og Omraadet endvidere modtog betydelige Tilskud af Ferskvand fra de mange Aaer, der faldt ud heri. Der kom da en tydelig Modsætning mellem de to Omraader, hvad Fiskebestanden angik. Østpaa dominerede Sildefiskeriet, der var rigeligt nok til at bære en betydelig Virksomhed med Nedsaltning og Eksport. Vestpaa fandtes næsten kun Ferskvandsfisk med Helten i Spidsen - og Aal. Sild kunde vel forekomme, men ikke i saa store Mængder, at de fik mere end lokal Betydning. Af disse to Omraaders Fiskeri var Sildefiskeriet mod Øst ganske uomtvisteligt det betydeligste op til 1825.

Saa vigtigt var dette Fiskevand, at Lovgivningsmagten tidligt begyndte at interessere sig derfor. De store Godsejere, især de mange gejstlige Stiftelser, der flokkedes om Fjorden, søgte at tilrive sig saa udstrakte Fiskerettigheder, som det vel var muligt. Let var det ikke for Borgere og Bønder at klare sig i denne Kappelstrid. Men endnu en Part var interesseret i Fjorden; nemlig. Kongemagten. Fra gammel Tid gjorde den Krav gældende paa at eje alle Farvande i Riget og maatte derfor med Fortrydelse se paa Godsejernes Forsøg paa at opdele Fjordens Vande i privilegerede Parter. Gang paa Gang griber Regeringen ind med Forordninger for at sætte Bom for denne Udvikling og sikre "menige Almue" rimelige Muligheder for at drive Fiskeri. Ingen maatte saaledes spærre Fjorden med sine Fiskeredskaber. Sejlløbet skulde være frit. Fra og med Reformationen fik Kongemagten større Muligheder for at sætte sin Vilje igennem, da meget af det gejstlige Gods kom under Kronen. Tisted Amts eneste Kloster, Vestervig, blev saaledes et kongeligt Len. Endnu større Indflydelse vandt Kongemagten ved Enevældens Indførelse i 1660. Dens Trang til at ordne og regulere kunde nu faa frit Løb.

Da Regeringsforandringen i 1660 havde anbragt Magten i den enevældige Konges Haand, maatte han føle sig som den egentlige Besidder af hele Riget. Som en Godsejer, der lige har overtaget et stort og forsømt Gods - mange Egne af Landet var blevet slemt tilredte under Svenskekrigene i 1640erne og 1650erne -, følte han Trang til at gøre sig sin Ejendoms Fordele og Mangler klar for med Forstandighed at kunne træffe sine Dispositioner. Det er denne Orientering, der finder Sted under Christian 5., og hvis Resultater nedlægges i den storstilede Opmaaling og Vurdering af Rigets Jorder til Hartkornsfastsættelse (Matriklen af 1688), i Bestemmelserne om ensartet Maal og Vægt for hele Riget og i Retsvæsenets ensartede Udformning i Danske Lov (1683). Paa Fiskeriets Omraade viste de første Resultater sig i Danske Lovs Bestemmelser, der karakteristisk nok næsten alle gælder Limfjordsfiskeriet og dette alene. Dette betragtedes altsaa stadig som Rigets vigtigste, og denne Synsmaade bibeholdes til langt op mod vor egen Tid. Helt op til 1888 var Limfjorden det eneste Omraade, der omfattedes af en egentlig Fiskerilov.

Danske Lovs Bestemmelser var i det store Hele en Sammenarbejdning af ældre Forordninger. For at skaffe sig fuld Klarhed over Fiskeriets mange Problemer tog Regeringen fat paa en detaljeret Gennemgang af hele Limfjordsfiskeriets Tilstand. Til den Ende nedsattes en Række Kommissioner, hvoraf især den, der holdtes i 1740erne, udmærker sig ved en Fylde og Sans for Detaljen, der gør den til en Guldgrube for den, der søger Kundskab om Fortiden. Den ældste Kommission, der fandt Sted i 1690erne, var et Forsøg paa at matrikulere de faste Fiskestader til Skattepaalæg. Det var altsaa rent finansielle Formaal, Regeringen her fulgte. Derimod er Kommissionen i 1740erne først og fremmest udsprunget af ønsket om at bringe Orden i de mange modstridende Interesser, der gjorde sig gældende. Af denne Grund optegnes alle Forhold, der kan tænkes at have Betydning i

Limfjordsfiskere, der trækker en Baad. Fiskerne er iklædt lodden Kabuds, Skindvest og lange Støvler. Jævnfør i øvrigt Hans Smidths andre Tegninger. (Tegning af Hans Smidth ca. 1870-75. Kobberstiksamlingen).

denne Forbindelse. De følgende Oplysninger om Fiskeriets Tilstand i Tisted Amt omkring 1700 hidrører fra denne Kommissions Beretning. For at give en lille Prøve paa, hvor samvittighedsfuldt man gik til Værks, skal Kommissionens Fremgangsmaade anføres i al Korthed:

12. Januar 1741 befales det Landsdommer i Nørrejyland, Peder Marsvin, Aalborgborgmesteren Christian Solberg og Regimentsskriver over Dronningborg Distrikt, Niels Schelde, som Kommissærer at foranstalte en Undersøgelse og Beskrivelse over Limfjordsfiskeriet. Kommissionens Formand bliver Stiftamtmanden i Viborg Christian a Møinichen. Til Kommissionen knyttes en Landmaalingskonduktør, der skulde "forfatte et fuldstændigt Cart over hele Fjorden, samt de derudi værende Fiskestader og andre Stæder, hvor Eendeels Fiskerier kunde være at oprette." Gennem Landstingene og de forskellige lokale Ting indkaldtes hævdvundne eller formentlige Fiskeriadkomster for at blive prøvet nærmere. For at faa den mest paalidelige Underretning om, hvordan Fiskeriet havde været "af Alders Tid", udnævntes "visse gamle, dog ikke affældige, bosatte og bekendte, vederhæftige, kyndige og i Fiskeriet velerfarne Mænd", der skulde møde frem hver paa sit Sted og give Kommissæerne den fornødne Underretning Fiskeriet angaaende. Kommissionens Arbejde blev derefter ordnet paa den Maade, at dens Medlemmer berejste Fjorden langs dens Bredder hele Vejen rundt for ved Selvsyn og Udspørgen af de udnævnte Mænd at faa et Førstehaandskendskab til Fiskeriet saavel i dets øjeblikkelige Tilstand som i den Maade, det havde været drevet paa i Mands Minde.

Kommissionen tager sin Begyndelse 27. April 1742 paa Sydsiden af Fjorden ved dens Udløb i Kattegat. 17. Juli er den naaet til Tisted Amt ved Agger i Fjordens anden Ende, og i de følgende Dage besigtiges Kysterne indenfor Amtets Grænser. Hvor fristende det end kunde være at følge Kommissæerne fra Sted til Sted, skal her dog kun Hovedtrækkene af deres Indberetning refereres. Som allerede nævnt var det paa dette Tidspunkt Bønderne ved Kysten, der drev Fiskeri, ikke som en Hovednæringsvej, men som en kærkommen og vel ofte nødvendig Bibeskæftigelse. Hvis man dengang vilde træffe egentlige Fiskere ved Limfjorden - altsaa Folk, der havde Fiskeri som eneste

eller væsentligste Næringsvej -, da skulde man søge dem i Købstæderne. Selv om Tisted rent formelt var Købstad, saa nytter det dog ikke at gaa til den efter dette. Paa dette som paa alle andre købstadsmæssige Omraader stod den ganske i Stampe. At Bønderne betragtede deres Virksomhed paa Fjorden som helt selvfølgelig, kan ses af, at der fiskedes overalt, hvor det overhovedet var muligt. Kun for Jegindø oplyses det, at Indbyggerne dér alene bruger to Pulsvaadder, dels fordi Fiskeriet "ikke falder af nogen importance der for Landet, og dels fordi de ikke fra Avlingen har nogen Tid tilovers".

Visse Steder var Naturforholdene dog saadanne, saa intet Fiskeri kunde drives. Det gælder Sognene Gettrup og Helligsø ved Nissum Bredning og Visby, Villerslev og Skyum ved Visby Bredning, hvor store, stenfyldte Udgrunde lagde Hindringer i Vejen. De anvendte Fiskeredskaber og -metoder var iøvrigt afhængige af de skiftende Naturforhold og af Traditionen. Hvor det dybe Vand gik helt ind til Kysten, hvilket især skete ved de forskellige Sunde, og hvor Bunden iøvrigt var bekvem og uden Sten, fandtes Vaaddrættsteder, hvor de store Landdragningsvaad blev hevet paa Land. Et af de faa Steder, hvor Landdragningsvaad anvendes den Dag i Dag i Limfjorden, er netop ved Vilsund. Omkring 1700 anvendtes de baade ved Oddesund, Næssund, Vilsund og paa begge Sider af Tisted. Desuden ved Feggesund og endnu et Par Steder. Blandt andet havde Vaaddrætfiskere fra Thy skaffet sig Indpas paa Mors og paa Fjordens Sydside i Skodborg Herred.

Ved Oddesund drog man efter Sild med Vaaddene, men ellers betød denne Fisk saa godt som intet for Tyboerne. Paa alle de øvrige Steder brugtes Landdragningsvaaddene da ogsaa til Fangst af Skaller og anden Graafisk, men først og fremmest Helt, den mest efterstræbte af alle Ferskvandsfiskene. Limfjordshelten berømmes for i Velsmag og Fedme langt at overgaa den, der fandtes andre Steder. Denne "Jyde-Fisk", som Poeten Thøger Reenberg kalder den, fandtes i utrolige Mængder i Limfjorden især i Østerild og Tømmerby Fjorde. Ogsaa ved Oddesund kunde man tidligere tage den i hele Læs.

Fiskeri med Landdragningsvaad var ingen enkelt Bonde i Stand til at magte alene. Dertil skulde der bruges for store og kostbare Redskaber og for meget Mandskab. Det var et Fællesforetagende hvori vel ofte en hel Landsby var interesseret. De enkelte Parthavere udredede da hver sin Del af Baade, Redskaber og Mandskab og fik Andel i Fangsten i Forhold dertil. Fra et senere Tidspunkt end det, vi i øjeblikket beskæftiger os med, var omtalte Fiskeri ofte organiseret paa den Maade, at en Godsejer eller en Købmand fra Aalborg eller Nibe udredede Baade og Garn, mens Bønderne stillede Mandskab. Rederen, som han kaldtes, deltog altsaa passivt i Fiskeriet. Halvparten af Fangsten gik forlods til ham.

Landdragningsvaad benyttes, som Navnet siger, til Fiskeri fra Land. Det er kun anvendeligt, hvor det dybe Vand gaar nær ind til Kysten. Det udsættes fra Baad i en Bue, idet Tovenden til den ene Arm holdes fast af Folk paa Land. Naar Vaaddet er sat ud, føres Tovet fra den anden Arm ind til Land, og alle Mand i Vaadlavet hiver ind paa de to Arme. Fangsten. tømmes over i en medfølgende Baad eller bringes omgaaende i Land til videre Behandling.

Der brugtes ogsaa en anden Slags Vaad inde ved Kysten, det saakaldte Sand- eller Kratvaad. Det var langt mindre baade i Omfang og Maskestørrelse og kunde let udredes og bruges fra et enkelt Bondebrug. Det anvendtes, hvor Fjorden bredte sig vidt ud fra Kysten med lavvandede Strækninger. To Mand vadede af Sted med Vaaddet uden Brug af Baad. Med passende Mellemlum blev Vaaddet hevet oven Vande og tømt for Fisk. De øvrige Fiskere saa ofte skævt til Fiskeri med dette Redskab. De hævdede - vist ofte med god Grund -, at det paa Grund af sine smaa Masker ødelagde Fiskeyngelen.

Paa lignende lavvandede Strækninger, som er nævnt under Omtalen af Sandvaaddet, var Glibfiskeriet uhyre almindeligt. Det har sit Navn efter Fiskeredskabet, Gliben. Den bestaar af et Net udspændt over en prismeformet Træramme, der er forsynet med to Stænger til Haandtag. Til at fiske med den behøves to Mand, af hvilke den ene holder Gliben i Stilling paa Bunden og løfter den op, hver Gang han mærker, at der er gaaet Fisk i den. Den andens Opgave er ved Hjælp af en Krøje, en Træstage med et Tværtræ forneden, at skræmme Fisken ind i Gliben. Til at opbevare Fisken i - det var næsten udelukkende Aal, man fangede -, havde man gerne et Trækar forsynet med Laag svømmende bag efter sig fortøjet med en Snor til den ene af Deltagerne. Glibfiskeriet var ikke

Glibfiskere i Limfjorden. Det er Kvinder og gamle Mænd, der fisker i Fællig. Manden i Forgrunden slæber efter sig i et Reb et Trækar med en forsvarlig Prop, hvori de fangne Aal gemmes. I Baggrunden til højre fisker endnu et Selskab. (Tegning af Hans Smidth. Hirschsprungeske Samlinger).

særligt givtigt, men havde den Fordel, at det kunde drives uden store Omkostninger. Det var derfor mest Fattigfolk, ofte gamle Koner, som gik med Glib for at skaffe sig en Ret Fisk. Hyppigt slog en hel Hob sig sammen. Det medførte blandt andet den Fordel, at man kunde spærre af, saa Fisken ingen Muligheder fik for at undslippe, rent bortset fra den Fornøjelse, man kunde have af hverandres Selskab. Det sidste var slet ikke saa uvæsentligt, som man skulde fristes til at tro. Det var et brydsomt og træls Arbejde at vade rundt i de tunge, vaade Klæder. Man beholdt naturligvis alle sine Klæder paa for ikke at komme til at fryse.

Den vigtigste Fisk af alle i den vestlige Del af Fjorden var dog Aalen. Det ses blandt andet af de utroligt mange forskellige Former, Husmødrene tilberedte den paa, og af den Beretning fra Ty fra Aaret 1806, der siger, at "Bønderne her omkring tror, at de ikke kan leve uden at nyde Aal i Høbjergningens og Høstens Tid". Det Redskab, der frem for alt anvendtes ved Aalefangsten, var Pulsvaaddet. Det brugtes udelukkende fra Baad og har hentet sit Navn fra et Redskab, Puls-skøllen, der var i Anvendelse under Vaaddets Indhivning. Puls-skøllen bestaar af en Stage, paa hvis nederste Ende er anbragt en klokkeformet Træklods. Til Pulsvaaddet benyttes to Baade hver med to Mand. Vaaddet sættes i en Bue af den ene Baad, mens den anden ligger stille med den anden Vaadarm eller rettere det Reb, som er fastgjort til den. Naar Vaaddet er sat, hives det ind af en Mand i hver Baad, medens de to andre støder med deres Puls-skøller i Vandet mellem Vaaddets Arme. Der frembringes herved dels en betydelig Støj dels en Række flimrende, bristende Luftbobler, alt sammen for at jage Fiskene ind i Vaaddet.

Brugen af Pulsvaaddet var paa Kommissionens Tid koncentreret paa to Steder, først og fremmest i Agger (og Harboøre) og dernæst Tyholm rundt. Der fiskedes desuden med Pulsvaad et enkelt Sted i Vilsund og lige Øst for Tisted, men ogsaa her var det Aggerboere, der mødte op. Folkene fra Agger kom i det hele vidt omkring med deres Pulsvaad, og der synes ikke at være Tvivl om, at det er dem, der har formidlet Kendskabet til dette Redskab til Bønderne paa Tyholm. Senere fik det en langt videre Udbredelse i Fjordens vestlige Del. Det kan anses for sikkert, at Pulsvaaddet har været et ret effektivt Redskab, som gav sine Brugere et godt Udbytte. Fra mange Kanter frygtede man i alt Fald dets Fiskedygtighed, især gjaldt det de omboende Folk, der anvendte mere gammeldags Metoder. Allerede tidligt forsøgte man at regulere Brugen deraf, idet man indskrænkede den til en

Hans Smidth: Fiskerbaad i Sallingsund. Krogene drages. Foran i Baaden to af de hjemmelavede Ankre, "Krabber", af Vidjer med Stenvægt. (Galschiøt: Danmark 1, p. 127).

bestemt Tid af Aaret. Allerede i Danske Lov begrænses Fisketiden til ni Uger - fra St. Hansdag til Bartholomæidag -, og der sættes samme Straf for at bruge Pulsvaad udenfor den tilladte Tid som for andet Tyveri. Det vil paa dette Tidspunkt sige i mildeste Tilfælde at miste sin Hud ved Kagen. Ikke altid har man anset selv dette for tilstrækkeligt. Frederik 2. forbød saaledes i 1570 al Brug af Pulsvaad i Limfjorden, og var Regeringen ikke bestandig til at formaa til saa drastiske Forholdsregler, saa forsøgte den stedlige Befolkning nu og da at tage Sagen i egen Haand. Der skal saaledes være udkæmpet formelige "Søslag" mellem Modstandere og Tilhængere af Pulsvaad. I Reglen gik Fiskeriet dog fredeligt af. De fremmede Pulsvaadfiskere lejede sig ind hos Bønderne rundt omkring formedelst en bestemt Afgift af Fangsten af hvert Pulsvaad, de saakaldte "Davreaal".

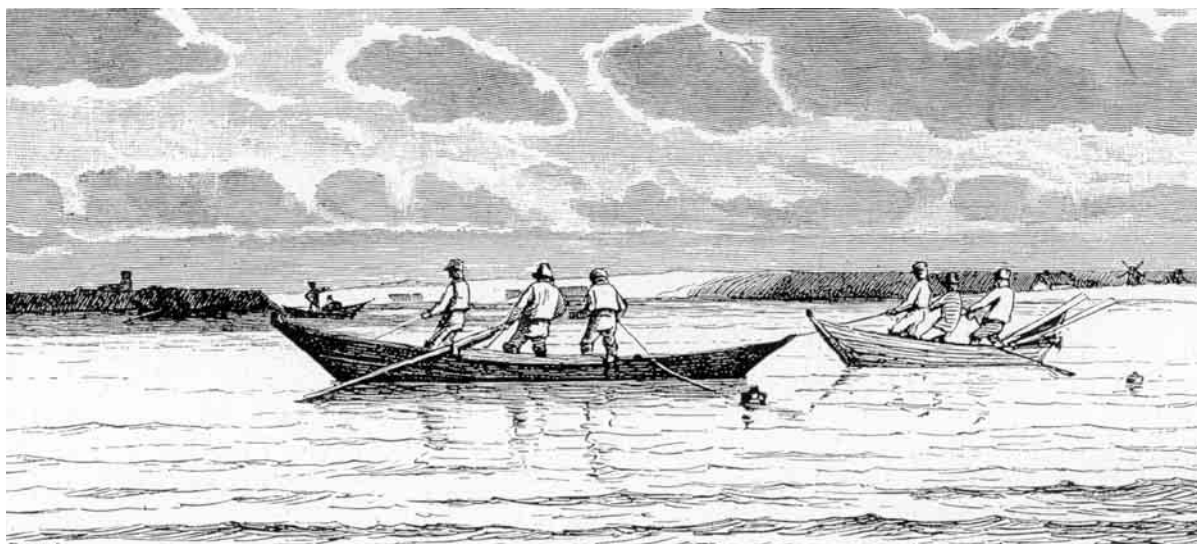
Allerede paa dette Tidspunkt synes det at have vundet frem paa Bekostning af et andet Redskab, nemlig Nedgarnet. Det var af en helt anden Karakter end Vaaddet, idet det bestod af et rektangulært Næt, paa hvis øvre og nedre Kant var anbragt henholdsvis Flaad og Sten. Ved deres Hjælp holdtes Garnet udspilet lodret i Vandet. Man brugte tre eller flere sammenbundet i en Række enten drivende paa tværs af Strømmen fastgjort til en Baad eller forankret paa Fjordbunden med Sten og Mærke. Nedgarnene brugtes paa denne Tid overalt i Fjorden udenfor Tyholm. Man fangede især Skaller og Aborrer, men ogsaa Helt dermed.

Af Fiskeredskaber maa endnu nævnes Aalekroge, der brugtes paa et Par Pladser, og Aalejern (Algjer). Aalejern brugtes mest om Vinteren fra Is. Ofte foregik Aalestangningen paa dybt Vand. Ved Vilsund Færgested anvendte man Stangetræer af en Længde paa over 30 Alen.

Hermed forlader vi Kommissionsbetænkningen og gaar en 60 Aar frem i Tiden, da Knud Aagaard sad som Præst til Skjoldborg og Kallerup. Han har givet os en fortræffelig topografisk

Aalestangning i Tisted Bredning.
(B. Sasser-Jensen fot.)

Hans Smidth: Snurrevaadsfiskeri i Limfjorden. Selskabet i Forgrunden hiver ind paa Vaadets Arme. I Baggrunden t.v. et andet Selskab i Færd med at ro Vaaddet ud. (Galschiøt: Danmark 1, p. 129).

Beskrivelse over Ty, hvori han sognevis opregner Fiskeriet. Alt i alt giver hans Beskrivelse samme Billede som det, vi lige har opridset efter Kommissionsberetningen. Dog synes en begyndende Specialisering at gøre sig gældende. Om Østerild Sogn hedder det saaledes: "De fleste Beboere er fattige Husfolk, som til Dels søger deres Næring ved Heltefiskeriet i Fjorden." Samme Forhold møder vi paa Jegindø: "Fiskeriet drives især kuns af Husmænd og Indsiddere, dog forene nogle af Gaardmændene ogsaa Fiskeri med Agerbrug." Gaar vi endelig til Tyholm, der allerede i 1740erne havde det betydeligste Fjordfiskeri i hele Amtet, saa ses der ogsaa her en Udvikling hen imod en mere selvstændig Stilling for Fiskeriet. Det viser sig især ved Behandlingen og Afsætningen af den ilandbragte Fisk. Smaa Gaardmænd, Boels- og Husmænd samt ledige Personer fra Søndbjerg og Odby Sogne opkøbte Pulsvaadfiskernes Aal og gav dem en let Saltning med paafølgende Røgning i særligt indrettede Røghuse. Naar Aalene var færdigbehandlede, blev de pakket ned i nogle ejendommelige, lukkede, rødmaalede Vogne, der mest af alt mindede om store Ligkister paa Hjul. 8000 Aal kunde en saadan Vogn tage. I Sommerens Løb foretog man 2-3 Handelsrejser vidt omkring i Jylland med de fuldtlastede Vogne. Især gik Færden til Østlandet, undertiden helt til Kolding. Paa Hjemturen tog man Varer med, som Ty var fattig paa, saaledes Træske og andre Trævarer fra Skovegnene, Høleer og Hakkelsesknive fra det selvsvigske og om Efteraaret Æbler og Pærer fra Østjylland, tilstrækkeligt til at forsyne hele Ty med. Som det ses, har der været Mulighed for Udvikling af et Storfiskeri med faste Afsætningsmuligheder. Ganske vist var det et udpræget Sæsonfiskeri, eftersom Pulsvaad som nævnt kun maatte benyttes i Sommermaanederne.

Som det fremgaar af det lige omtalte, er det Smaabrugere eller helt jordløse, der fornemmeligen lægger sig efter øget Fiskeri. Ejendommeligt er det da at se, at Tisted stadig væk helt maa savne egne Fiskere. Aagaard siger derom: "Intet Menneske her i Byen benytter sig af Fiskeri. Aarsagen til Forsømmelsen angives at være Frygten for Udskibning til Orlogs." Samme Aarsag til Fiskeriets ringe Udvikling i Købstæderne nævnes iøvrigt af flere Forfattere samtidig med Aagaard. Byen maatte derfor have hele sit Forbrug af Fisk tilført udefra. Fjordfisk fik den fra Mors og Østerild eller fra de Aggerboere, der laa ud for Byen paa Aalefangst i et Par Sommermaaneder. Havfisken tilførtes den over Land fra Klitmøller eller Vangsa.

I dette Fiskeri, tilpasset Fjordens Karakter af en Indsø, bragte Gennembruddet i 1825 en hel Revolution. Da Havets salte Vand væltede ind gennem Hullet i Aggertangen, bragte det Uro og Forvirring med sig. Den direkte Skade paa Huse og Redskaber ufortalt, saa var det især Fjordens Fiskebestand og Vegetation, det gik ud over. Man har fra Tiden efter Gennembruddet en Række ofte meget drastiske, lokale Beskrivelser af de ødelæggelser, det medførte. Nogen Agitation var der vel deri, men der er ingen Tvivl om, at det gik haardt ud over Ferskvandsfiskene. I Tusindvis dræbtes de af det salte Vand eller forsvandt paa anden Maade fra Fjorden. Ogsaa Aalefiskeriet gik tilbage, fordi det indskyllende Sand ødelagde Bundens Grøde. Det var dog kun et

Chr. Blache: Østersbaade i Limfjorden. For fuldt Sejlpres slæbes de tunge Jernskrabere over Banken (jf. Teksten). (Galschiøt: Danmark 1, p. 130).

Overgangsfænomen. Aalefangsten bedredes snart, og som Erstatning for den forsvundne Bestand af Ferskvandsfisk kom der en Indvandring fra Vesterhavet af Rødspætter, Torsk og Østers.

Det største Problem for den fiskende Befolkning var imidlertid at omstille sig fra det, den gennem Aarhundreder havde vænnet sig til, til de helt nye Forhold. Det skulde ske med de samme Hjælpemidler, den hele Tiden havde haft. De tekniske Fremskridt var endnu ikke naaet frem til den danske Fiskerbefolkning. Mange formaaede da heller ikke at bringe Sagen til en heldig Løsning. I 1829 hedder det for Eksempel om Østerild Sogn, at 30 Familjer, som før havde fundet deres Føde paa Fjorden, nu var "gangne under Fattigvæsenets Forsørgelse". Det var de Smaabrugere, der byggede deres Tilværelse helt eller overvejende paa Fiskeriet, der var mest udsatte. Men da Omstillingen først var sket, viste det sig snart, at i alt Fald for Fjordens vestlige Del var Begivenheden i 1825 en Gevinst. Fiskeriet Vest for Løgstør blev nu langt vigtigere end det Øst for Byen. Indtil da havde det været omvendt. Det var Havfiskene, man kunde takke herfor.

En af de Foræringer, som den vestlige Del af Fjorden modtog ved Gennembruddet i 1825, var Østersen. Den havde da ikke levet i Fjorden siden Oldtiden, men fulgte nu med det salte Vand ind fra Nordsøen. I Fjordens vestlige Del med dens lave Vand, der havde den passende Temperatur og Saltholdighed, fandt den udmærkede Levevilkaar, mens den kun rent undtagelsesvis naaede ind Øst for Løgstør. Ogsaa i Oldtiden maa de betydeligste Østersbanker have ligget Vest for nævnte By, hvor de fleste og største Køkkenmøddinger findes, men den Gang fandtes den ogsaa ret almindelig Øst herfor. Nær Nibe ligger saaledes en betydelig Køkkenmødding og flere andre kendes paa Strækningen henimod Aalborg.

I 1840erne blev man klar over Østersbankernes Tilstedeværelse, og fra 1852 tog man fat paa at udnytte dem. Nu var det ikke noget, alle og enhver kunde give sig i Lag med. Østersfiskeriet var nemlig gjort til et Regale ved en Forordning af 1587, og det vilde sige, at Kronen havde Eneret paa Udnyttelsen. Denne Forordning havde af gode Grunde hidtil ikke haft nogen Betydning for Limfjorden, men der havde været drevet Østersfiskeri andre Steder. Østersbanker fandtes saaledes ved Sønderjyllands Vestkyst indenfor Øerne Sild og Fanø. Disse Østers gik under Betegnelsen: Flensborgøsters, fordi de udførtes over Flensborg. I Kattegat fandtes Østersbanker i Aalbækbugten og ved Anholt. De benævntes Fladstrandsøsters. Fiskeriet disse Steder foregik paa den Maade, at Kronen bortforpagtede det Aar for Aar eller paa Aaremaal til en eller flere Personer. En lignende Fremgangsmaade blev nu anvendt i Limfjorden.

Til at begynde med gav Bankerne stort Udbytte. Maksimum naaedes i første Halvdel af 1870'erne, hvor der fiskedes mere end 7 Millioner Østers aarligt, men derefter aftog Udbyttet betydeligt over en længere Aarrække, saa det endog blev nødvendigt at totalfredede de efterstræbte Skaldyr i flere Aar. Ud herover blev der givet Bestemmelser om mere skaansomme Fiskemetoder. Til at begynde med havde man taget Østersen ved Skrabning. Hertil anvendtes en Pose sammensat af smaa Metalringe, meget mindende om en middelalderlig Ringbrynje. Posen holdtes udspilet af en

Norske Pramme paa Stranden. Baadenes buede Form uden Køl gør dem fortrinligt egnede til at lande paa aaben Strand. Slettestrand, Vester Han Herred. (Nationalmuseet fot.)

rektangulær Metalramme. Med dette Redskab, fastgjort til Skrabebaaden ved et langt Tov, slæbtes der frem og tilbage over Bankerne, mens Baaden gik frem for fuldt Sejlpres. Men naturligvis maatte en saadan Fremfærd bringe megen Forstyrrelse i Østerskolonien. Skrabning blev derfor forbudt, og i Stedet blev kun Fiskeri ved Dykkere eller med Ketcher ("Brile") tilladt. Denne Metode var langt skaansommere mod Bestanden, eftersom kun de fuldvoksne Dyr fiskedes. Mængden af Østers steg derfor snart paany, og yderligere begyndte man at drive rationel Østersavl med Rensning af Fjordbunden paa Steder, gunstige som Ynglepladser, og fra 1923 ved Udplantning af Østersyngel især i Nissum Bredning. Saavel Skrabning som Fiskeri ved Dykker og med Brile er nu paany tilladt. Skrabningen foregaar nu fra motordrevne Skrabebaade. Den videre Behandling af de ilandbragte Østers sker paa Landstationen paa Ørodde ved Nykøbing Mors, hvor de renses og pakkes til Forsendelse.

Det tredje Omraade, Havet, har ikke interesseret Offentligheden nær saa meget, eller maaske rettere: nær saa længe, som Limfj orden. Det ligger nemlig saaledes, at Havfiskeriet fra Vestkysten først har faaet sit egentlige Opsving for ca. et Hundrede Aar siden, da Mekaniseringen holdt sit Indtog i Fiskeriet. Og selv da gik det kun langsomt. Vi skal helt op mod Aarhundredskiftet, førend det bliver til noget rigtigt. Endnu i 1882 kunde den fortrinlige Kender af dansk Fiskeri, Arthur Feddersen, skrive følgende om Danmarks Deltagelse i Nordsøfiskeriet:

"Endskjønt Nordsøen ruller sine Bølger imod saa stor en Strækning af Danmark, er det jo desværre en Kjendsgerning, at vort Folk kun for en ringe Del driver virkeligt Havfiske i dens Vande. Bedst vil man maaske fatte, hvilken Betydning Nordsøen har som Fiskeplads, ved at erfare, at der alene fra Storbritannien aarlig udsendes omtrent 60,000 Fiskere paa Nordsøfiske, medens Frankrig, Belgien, Holland, Tyskland, Norge og Sverige tilsammen sende omtrent 40,000 Fiskere ud at fiske paa dette Hav. I dette store Fiskeri deltager Danmark, som bekjendt, saa godt som ikke, thi Vestjyllands Havfiske er mere eller mindre knyttet til Kysten og altsaa afhængig af, hvor vidt Fisken staar nær Land eller ikke."

Det, der virkede hæmmende paa Udviklingen af et Storfiskeri, var Afhængigheden af Kysten. Man kunde med de Baade, man havde, ikke tage længere ud paa Fiskeri, end man kunde naa hjem samme Dag. Det hænger sammen med Karakteren af Jyllands Vestkyst, der med sin totale Mangel paa naturlige Havne ikke bød Lejlighed til at udvikle en stor, søgaaende Baad, der kunde tillade, at man opholdt sig flere Døgn ad Gangen paa Havet. Man

Fisker fra Agger. Fiskeren er paa Vej hjem med Dagens Fangst i en Rygkurv. (Kopi efter Fotografi af Overlæge Kjær, Hurup).

havde derfor ikke som de ovennævnte Nationer Mulighed for at tage ud at fiske paa Nordsøens rige Fiskebanker.

Naturforholdene ved Kysten var det, der gav dette Fiskeri sin Karakter. De store Sandfygninger havde gjort det umuligt for Befolkningen at drive Landbrug af nogen Betydning. I hele Agger Sogn havde Sand og Vand i Forening endog udryddet den sidste Rest af Bondebrug. Men ellers var det almindeligt hele Kysten rundt, at der til hvert Hussted - Gaarde fandtes overhovedet ikke saa nær Kysten - laa en Smule Jord, i Reglen nogle smaa, gødede Tofter, hvor der avledes Hø og Korn. Denne Jord samt den Græsning, der var at finde i Klitterne, gjorde det muligt paa hvert Sted at holde fra 1-3 Køer og nogle Faar. Det var et rent Særsyn, om en eller anden Mand ejede et Par Heste. Det er klart, at dette Landbrug ikke kunde føde en nok saa nøjsom Befolkning. Paa en Del af Pladserne, Lild Strand, Hansted, Vigsø, Klitmøller, Vangsa, Vorupøre, Stenbjerg og Agger ejede de mest velhavende større Baade, de saakaldte Sandskuder, hvormed de drev en omfattende Skudehandel paa Norge. Hovedparten af Landbrugsprodukterne fra Ty gik denne Vej til stor Forargelse for de Tisted Borgere, der følte det som et uretmæssigt Indgreb i deres Købstadsrettigheder. Ad samme Vej fik Ty tilført det nødvendige Tømmer, som Sandskuderne tog med tilbage. En Del af disse søgaaende Baade blev benyttet til Fiskeri saa langt til Søs, som paa Jyskervev, men ellers anvendtes kun mindre Baade, der var lette at sætte paa Land efter hver Fisketur. Der var to Typer, dels de saakaldte Havskibe med en Besætning paa 6-7 Mand, dels mindre Baade til 3-4 Mand. De fleste af de sidste var "norske Pramme", der med deres runde Bug var fortrinligt egnede til Landing paa den aabne Kyst.

Havboerne maatte følgelig sætte deres Lid til Fiskeriet. Kun som Bibeskæftigelse havde de deres Smule Bondebrug, der iøvrigt snart sagt udelukkende passedes af Kvinder og Børn. Til helt op mod 1900 levede denne Befolkning nøjsomt og meget gammeldags. Bønderne inde paa det fede Ty saa paa disse Havboere, der med- Fiskekurven paa Nakken løb Landet rundt, som paa Væsener fra en fremmed Verden. Især gjaldt det Befolkningen fra den fattigste af Pladserne, Agger. Her havde Nordjyderne placeret deres Molboland, og til Aggerboerne henførtes alle de vise Gerninger, som man andet Steds i Landet fortalte, Molboerne var Mestre for. Ret forskellige herfra var de Pladser, hvor Skudehandelen florerede. Her var der Velstand til Huse og tilsvarende dyre Vaner. I Klitmøller gik ingen Mand med Agtelse for sig selv ud uden Silkeparaply, hvad enten det var Regnvej eller straalende Sol, fortæller Aagaard.

Det vigtigste Fiskeri var Bakkefiskeri efter Torsk og Kuller. Men derudover havde hvert Baadelav, som Fiskerne var organiserede i, Sildegarn eller Langdragningsvaad, som blev benyttet til Fangst af Agn (Madding) til "Bakkerne". Aggerboerne benyttede hertil Sandvaad paa de flade Strækninger i Limfjorden inden for Tangen. Bakkefiskeriet foregik med Liner af Hamp eller Tvist, hvorpaa der for hver halve Favne var anbragt Kænsere eller Tavsinger, korte Snore med en Krog i Enden. Hver enkelt "Bakke", som en saadan Line kaldtes, kunde have en Længde fra 60 til 300 Favne. Naar man tog paa Havet, med den, var den skudt op paa en Træbakke. 10-12 "Bakker" blev bundet sammen til een Længde og forankret paa Bunden med Sten samt afmærket med Bøjer, mens de var sat ud. Der var to Typer "Bakker". Med Storbakkerne roede man i Havskibene godt en Mil til Havs og ventede et Par Timer, til man drog dem igen med den Fisk, der i Mellemtiden var gaaet paa Krogene. Dette Fiskeri foregik Foraar og Efteraar. I Sommertiden anvendte man fra Smaabaade nogle mindre "Bakker", der kaldtes Dagbakker. De blev sat nærmere Land, især hvor der var Stenrev.

Mellem Stenene holdt ogsaa Hummere til, og et af de vigtigste Hummeromraader i Danmark findes netop ud for Kysten af Ty og hele Vejen op til Hirtshals. Paa Aagaards Tid var Fangsten af Hummere allerede kommet i Gang paa enkelte Pladser, selv om et Hummerfiskeri af Betydning først er blevet udviklet langt senere.

Den enkleste og sikkert ogsaa ældste Fangstmaade skete ved Hjælp af Kranjer. Hver Kranje bestod af en Jernring, hvorover var spændt et Næt. Midt paa Nettet anbragtes en død Fisk som Løkkemad. Ved Hjælp af en Line sænkedes Redskabet ned paa Stenbunden, og naar Fiskeren saa, at en Hummer havde vovet sig ind paa Nettet for at fortære Fisken, hev han Kranjen op med samt dens Indhold. En saadan Metode, der forudsatte, at man hele Tiden skulde kunne følge med i

Havbaade paa Stranden ved Lildstrand. Baadene trækkes op paa den aabne Forstrand, der ogsaa benyttes som Oplagsplads for Tovværk og andre Fiskeredskaber. Flere af Haandspillene, der benyttes ved Baadenes Ophivning, ses (Nationalmuseet fot.)

Begivenhedernes Forløb, gjorde det naturligvis kun muligt at fiske i stille Vejr og paa lavt Vand. Langt fordelagtigere var Brugen af Tejner, der nu er det vigtigste Redskab til Hummerfiskeri. Tejnerne kunde være af noget forskellig Form, men alle var indrettet efter samme Princip med en eller to ruseformede Indgange ind i en Kasse eller Næt, fremstillet af solidt Materiale, som Hummeren ikke havde Mulighed for at sønderslide med sine Klosakse. Som Lokkemad anbragtes en mindre Fisk, et Stykke Flæsk eller lignende i Tejnen, der saa sænkedes ned paa Stenrevet, hvor den stod en Dags Tid eller to, førend den blev tilset. For at finde frem til den igen, var der anbragt en Line ved den med en Træklods eller andet som Mærke flydende i Havoverfladen.

Et ret almindeligt Fiskeri langs Kysten var Dørgning af Makrel. Det fandt Sted i Sommertiden, naar Makrelstimerne søgte ind langs Kysten, og foregik fra Baade, der med fuld Sejlføring strøg af Sted for en frisk Vind. Selve Dørgen, en Line forsynet med to Kroge, ”bedet” med et Stykke hvidt Skind eller lignende, slæbtes efter Baaden i et Par Meters Dybde ivrigt efterfulgt af de graadige Makrelflokke. Desuden anvendtes som allerede nævnt baade Landdragningsvaad og Nedgarn. Hermed fangedes saavel Sild som Makrel og Rødspætter.

Fiskerne var som nævnt inddelt i Baadelav, for hvilke Skik og Brug satte ret stramme Regler. Formaålet med disse Regler var at sikre det lille Samfund, hvor Baadelavene hørte til. Mistede en Familie Forsørgeren paa det lunefulde Hav, maatte de øvrige i Lavet se til, at hans Kone og Børn ikke led Nød. Det er efter samme Princip, som kendes fra andre Samfund med lignende usikker Eksistens: naar en har, har alle. Men naturligvis betød et saadant System en ubehagelig Hæmsko for Folk med Fremdrift. Tit har de ønsket at kunne bryde sig Vej ud. En saadan Konflikt mellem det gamle og det ny er os overleveret i en Retssag fra 1803 omhandlende et Baadelav fra Øster Agger. Det var Sognefogedens Lav, der var blevet opløst, ved at to af Deltagerne havde forladt det og i Forbindelse med to andre havde ladet en Baad bygge og dannet et nyt Lav. Sognefogeden paaberaaber sig nu Sædvaneretten, ifølge hvilken der fra Arilds Tid kun har været tre Baadelav i Øster Agger, og at det tilkommer de tidligere Baadeformænd at bygge ny Baad, hvis det behøves. Ikke alene finder Klageren sig selv højligt fornærmet ved at de to indstævnedes har forladt hans Lav ”uden nogen lovlig Grund, Aarsag eller Opsigelse”, men tror ogsaa, ”at denne Selvraadighed strider ganske imod og vil blive til Skade for den hidtil hafte og vedligeholdte gode Skik og Brug i Agger Sogn i Henseende til Fiskeriets Inddeling, hvorved stedse den fattige og svage saavelsom den stærke og velhavende bekom sin Portion Fisk som en Rettighed uden Tryglen . . .”. Her taler den gamle Tids Mand, der søger at holde Systemet ubrudt Retten fulgte dog den nye Tid. De to indstævnedes blev erklæret fri for Tiltale.

Et saadant Fiskeri gav nok at bestille ikke alene til Fiskeren selv, men til hele Familien. Naar Baadelavet i det tidlige Morgengry stod til Havs med ”Bakkerne”, maatte Kvinder og Børn ned at brede Sildegarn og Vaad til Tørring i Klitterne. Naar Mændene kom hjem ved Middagstid, skulde Krogene redes ud og hænges til Tørring, mens Mændene hvilede. Naar Kvinder og Børn havde faaet det vel til Side, maatte de ned at samle Garnene sammen og sætte dem ned til Baadene, saa de var parate, til Mændene mod Aften gik ud for at fange Agn. Var det heldigt overstaaet, gik Mændene for at hvile, til de tidligt om Morgenen tog paa Havet igen. Imedens blev Krogene ”bedet” (sat Madding paa) og skudt op paa Bakkerne. Og foruden denne direkte Deltagelse i

Kutterne forankrede ved Kysten, Agger. Takket være Kanalen ved Tyborøn kan Fiskerne fra Agger undgå at sætte deres Baade op paa Stranden. I den inderste Vig af Limfjorden SØ for Agger By findes en lille, Naturlig Havn med dybt Vand helt ind til Kysten. Man kommer om Bord i Baadene ved at sætte en Stige til Forstavnen. (Nationalmuseet fot.)

Fiskeriet skulde Kvinder og Børn ogsaa passe Hus og Jord og tilberede den Fisk, som Baadelavet bragte i Land, med Tørring, Saltning og Røgning.

En af Pladserne ved Vestkysten har sin egen Historie, som vel kunde fortjene et eget Kapitel. Det er Agger Sogn, hvormed Havet Gang paa Gang har handlet ilde. Agger Sogns Historie er Fortællingen om oversvømmet Land, Byer, der er forsvundet i Havet, og Mennesker, der med Nød og næppe har reddet det nøgne Liv, mens alt, hvad de med Flid og Nøjsomhed havde bygget op, paa faa Timer forsvandt i de oprørte Bølger. Saa haardt for Hav og Sand frem mod Sognet, at Befolkningen til sidst ikke engang havde Mulighed for at holde Køer eller Faar, saadan som de øvrige Havboere. Det blev en nøjsom og barsk Tilværelse, de kom til at føre, udelukkende baseret paa, hvad Fiskeriet kunde kaste af sig. Men til Gengæld viste de megen Foretagsomhed i at udvikle det, saa vidt det var muligt. I Sommertiden, hvor Torskefiskeriet med Storbakker ikke fandt Sted, tog de paa Aalefangst i Limfjorden med deres Pulsvaad. Vidt omkring kom de og blev godt kendt i den vestlige Del af Limfjorden. Da Havet paany i 1825 bragte Ulykker over det haardtprøvede Sogn, tog en Del af Beboerne Konsekvensen heraf og flyttede bort med alt, hvad der var blevet dem sparet. De slog sig ned paa de Pladser, hvor de saa at sige var blevet hjemme under deres Sommerfiskeri. Senere fulgte andre deres Eksempel baade fra Agger og Harboøre, saadan at man nu fra Gjøl og hele Vejen vesterpaa finder Havboere eller deres Efterkommere i Fiskerlejerne. De Folk, der blev tilbage i Agger, lod sig heller ikke kue. De fandt til og med snart ud af, at den nydannede Kanal bød dem Mulighed for at bringe Baadene i Sikkerhed inde bag Tangen, uden at de behøvede at have Besværet med at drage dem paa Land. Der vilde endog være Mulighed for at faa større Skibe, hvormed man kunde søge til de rige Fiskebanker ude i Nordsøen, som man var afskaaret fra at naa med de smaa Baade, man havde. Omkring 1860 ansøgte de Ministeriet om Tilskud til at faa et saadant bygget. Allerede her har vi et Varsel om det moderne Fiskeris Frembrud.

Det, der først og fremmest var med til at fremkalde et moderne Fiskeri, saadan som vi faar det fra og med sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede, var Teknikken. Takket være den blev Afstande, der tidligere havde syntes uoverkommelige, lette at overvinde. Jernbanerne spandt deres Næt over Landene, Dampskibe og Motorbaade gennemkrydsede Havene, Telegraf og Telefon gjorde det muligt i Hast at sende Bud over store Afstande. Det var, som om Jorden skrumpede ind. Menneskene havde lettere ved at komme i Forbindelse med hinanden. Selv afsides liggende Egne havde nu Mulighed for at sende deres Produkter paa Verdensmarkedet og faa dettes Varer igen.

Denne Udvikling begyndte i England, men lidt efter lidt kom den øvrige Verden med. Herhjemme mærkes den først for Alvor efter 1850, da Staten tager fat paa at virkeliggøre de planlagte Jernbaner. I Aarene 1862-1875 byggedes Hovedparten af de øst- og vestjyske Jernbaner, og medens man hidtil, som vi har set, havde maattet afsætte sin Fisk i saltet, røget eller tørret Tilstand, saa kunde den nu forsendes nediset i fersk Tilstand med Jernbanen. Det betød, at Folk fjernt fra Kysten nu ogsaa fik Mulighed for regelmæssig Forsyning med fersk Fisk. Det meste af den gik dog til Tyskland, der var Hovedaftageren. Der byggedes ogsaa specielle Fiskekvaser, hvori

”Hjeld” til Tørring af Fisk. Den ældgamle Behandlingsmaade til Konservering af Fisk ved at vindtørre dem i fri Luft lever stadig væk i bedste Velgaaende overalt ved Vestkysten. Fisken renses og flækkes og ophænges i Tørrestativer, der som her kan bestaa af et Træstillads med udspændte Snore og Reb. (Nationalmuseet for.)

Fisken kunde transporteres levende til Afsætningsstedet. I Limfjorden mødte saaledes tyske Aalekvaser op og købte Fangsten direkte af Fiskerne. De gamle, røde Aalevognes Saga var forbi, og det samme gjaldt Krejlerfarten med Fisk, som blandt andet Aggerboerne havde drevet paa Aalborg.

Denne nye Situation, hvor man kunde regne med at faa afsat, hvad man fangede, maatte gøre det tillokkende for driftige Folk at sætte al deres Tid og Evne ind paa Fiskeriet. Det var ikke mere nok blot at fiske sæsonvis, naar Aalene trak, eller Sildene stod i Stimer udfor Kysten, saadan som Fiskerbønderne havde gjort i Hundreder af Aar. Det var heller ikke nok at fiske saa nær Kysten, som man nu kunde med de Baade og Redskaber, man havde kendt og brugt i Fars og Bedstefars Tid. Nej, man maatte fiske Aaret rundt og søge Fisken, hvor den var at finde.

Men dette krævede Kapital i langt højere Grad, end man hidtil havde kendt til. Indtil nu havde alt været lagt an paa, at det skulde koste saa lidt som muligt. Man havde været selvforsynende, hvor det kunde lade sig gøre. Af Fæhaar snoede man Reb, der var stærke og desuden havde den Fordel ikke at raadne saa hurtigt i Vand. Hestehalehaar lod sig flette til Snører, der især var fortrinlige til Isfiskeri, da en saadan Snøre vanskeligt blev stiv og uhaandterlig selv i haard Frost. Den uforarbejdede Hamp maatte man vel købe, men man spandt og tvandt den selv paa store, grove Rokke eller paa Haandvinder eller andre simple Redskaber. Og baade gamle og unge, Mænd som Kvinder bandt selv de Garn, der skulde bruges. Sænkestenene havde man i Regelen til Overflod ved Stranden. Ogsaa Baadene var man i mange Tilfælde selv Mestre for at bygge.

Nu krævede Udviklingen mere effektive Redskaber, samtidig med, at det blev urentabelt at øde Tid, der var bedre anvendt ved selve Fiskeriet, til Fremstilling af Garn og Baad. Fiskerne havde ikke altid Evne til at opfylde Kravene ved, egen Hjælp. Det var allerede blevet tydeligt, førend Teknikkens Frembrud. Under de store Landboreformer i de sidste Aar af det 18. Aarhundrede havde Præster og andre velmenende Patrioter i økonomiske Tidsskrifter og Pjecer slaaet til Lyd for et mere rationelt Fiskeri. Mange Projekter herom var blevet indgivet til Regeringen af Personer, der handlede af rent idealistiske Grunde eller fordi de ventede selv at faa Fordel deraf. Man forsøgte ogsaa rent praktisk at gøre en Indsats. Aarene omkring 1800 ser Oprettelsen af en Mængde Fiskeriselskaber, hvor man eksperimenterede med nye Driftsformer og forbedrede Redskaber. Stifterne af disse Selskaber var i mange Tilfælde Købmænd fra Købstæderne, og et af deres Maal var at forbedre Afsætningsforholdene. De fleste af Selskaberne fik ingen lang Levetid, vistnok hovedsageligt fordi man glemte at knytte de egentlige Fagfolk, Fiskerne, til dem. Men de viste Nødvendigheden af at bringe Fiskeriet Hjælp udefra. Til sidst følte selv Regeringen sig foranlediget til at faa Haand i Hanke med Udviklingen.

Den frie Forfatnings Gennemførelse i 1848 betød i første Omgang en Sejr for Borgerskabet. I mange Aar havde det stræbt efter at faa forøget Indflydelse paa Erhvervslivet, der under Enevælden var blevet lagt i stramme Baand gennem et Utal af Reguleringer og forordninger. Hidtil havde man forsøgt at opnaa det gennem Projekter og underdanige Forslag, der alle var afhængige af den enevældige Regerings Naade. Nu havde man det i sin egen Haand at føre en Politik, der mere

Muslingebaade losses i Glyngøre Havn. En af de sidste Nyindvindinger for Limfjordsfiskeriet er Fangst af Blaamuslinger. Det er ikke mange Aar siden, dette Fiskeri kom i Gang, men er allerede udviklet til et større Industriforetagende. De synkefærdige Muslingebaade losses her for de opskrabede Muslinger ved Hjælp af et Transportbaand, der fører dem til Rensning, Sortering og videre Forarbejdning i Muslingekogeriet.
(Nationalmuseet fot.)

smidigt fjøede sig efter den nye Tids Krav om Fremdrift og selvstændigt Initiativ. Længe lod denne Politik da heller ikke vente paa sig. Den tydeligste Tilkendegivelse er vel Næringsfrihedslovens Gennemførelse i 1857, hvorved Enevældens regulerende og kontrollerende Magt sprængtes.

Ogsaa Fiskeriet kom dette til Gode. Man var klar over, at der laa store Muligheder for en betydelig Udvikling indenfor dette Erhverv, men ogsaa, at de vanskeligt kunde udnyttes af Fiskerne ved egen Hjælp. Paa Indenrigsministeriets Foranledning udsendtes da en Mand med Opgaven at søge oplyst, hvorledes det danske Fiskeris Vilkaar var, og hvad der kunde gøres for eventuelt at forbedre dem. Til denne Opgave valgtes en Skuespiller ved Navn Smidth. Mandens hidtidige Profession skulde ikke synes at kvalificere ham hertil, men den Beretning, han paa Ministeriets Vegne lod gaa i Trykken, viser, at han har besiddet et sundt Omdømme og megen Forstaaelse for de Problemer, han kom ud for. Han benyttede iøvrigt sine Rejser ikke alene til at gøre Jagttagelser, men ogsaa til Agitation. Saaledes medførte han Prøver paa Fiskegarn af skotsk, maskinbundet Bomuldsgarn. De vakte overalt stor Opsigt hos Fiskerne paa Grund af deres Fortræffelighed i Sammenligning med deres hjemmespundne Hampegarn. Den første Repræsentant for Maskinalderen havde gjort sin Entré hos Fiskerne.

Skuespiller Smidth besøgte ogsaa Vesterhavsegnene paa sine Rejser, der fandt Sted omkring 1860. Store Forandringer var endnu ikke sket. Overalt var Bakkefiskeriet fremherskende, ofte organiseret som Bodebrug. Navnet stammer fra de smaa Hytter, Boderne, der kun var i Brug lige i Fisketiden, hvor der til Gengæld rørte sig et broget Liv takket være de mange Fiskere og deres Æssepiger, der hjalp med at klare Bakker og iøvrigt stod for Husholdningen og Behandlingen af den fangne Fisk. Resten af Aaret laa Pladserne øde hen uden eet menneskeligt Væsen. Endnu i Mands Minde har dette Bodebrug været benyttet ved Ringkøbing Fjord, og det har muligvis ogsaa en Gang været i Brug i Tisted Amt. Men dette ligger i saa Fald saa langt tilbage, at intet er overleveret derom.

Kutter paa Stranden ved Slettestrand. Havbaaden "Lydia", bygget 1925 i Hvorupøre. En typisk Repræsentant for den forholdsvis lille Kutter, der afløste den gamle, aabne Robaad. Som den er den beregnet til Fiskeri fra aaben Kyst.
(Nationalmuseet fot.)

Der var dog Tegn paa, at nye Tider var i Anmarch. - Aggerboernes Ansøgning om Hjælp til Anskaffelse af en søgaaende Dæksbaad er nævnt ovenfor. Som Resultat af sin Rejse foreslog

Havbaad T. 189 sættes paa Land. Baaden er hevet frem paa første Rulle, og Drengen staar parat med den næste. Baaden maa støttes for ikke at blive slaaget omkuld af Brændingen. Lild Strand, Vester Han Herred. (Nationalmuseet fot.)

Smidth flere Forbedringer. Han var saaledes klar over de store Udviklingsmuligheder, Hummerfiskeriet bød netop disse Egne. Han ønskede derfor, at Staten skulde beskytte dette Fiskeri ved en Lov, der forbød at fange og handle med Hummer i Yngletiden. Han var desuden klar over, at skulde Fiskeriet komme videre, maatte Fiskerne udrustes med søgaaende Dæksbaade. Han anbefalede derfor, at Staten støttede denne Udvikling ved at iværksætte Forsøg med Dæksbaade til Havfiskeriet i Vesterhavet.

Den Interesse, Staten syntes at ville vise Fiskeriet, gav sig dog ikke mange praktiske Udslag. I det væsentlige nøjedes man med at konstatere Fakta. Det blev det private Initiativ, der blev førende i Udviklingen. Forøvrigt falder dette jo udmærket i Traad med hele Tidens liberalistiske Tankegang, der satte den individuelle Foretagsomhed i Højsædet.

Det skulde blive en af Fiskerne selv, der kom til at give det vigtigste Bidrag til det moderne Fiskeris Gennembrud. Der tænkes her paa Snurrevaaddets Opfinder, Jens Laursen Væver, der i sin Ungdom havde drevet med Stude fra Salling, hvor han blev

født, men senere udelukkende helligede sig Fiskeriet. Omkring 1850 konstruerede han et mere effektivt Redskab til Rødspættefangst, det lette Snurrevaad, der har faaet sit Navn efter Maaden, det bruges paa. Redskabet "snurres" saa at sige hele Kompasset rundt om Baaden, der fiskes fra, inden man søger sig en anden Plads at fiske paa. Iøvrigt bruges Vaaddet paa den Maade, at det udsættes i en Bue med den ene Arm fastgjort til Baaden eller til en Bøje. Vaaddet hives derefter ind, og Fangsten tømmes af i Baaden. Fremgangsmaaden adskiller sig i Princippet altsaa ikke fra Brugen af de Vaad, man havde fra gammel Tid. Det vigtigste nye var Vaaddets store Fiskedygtighed i Forbindelse med dets Lethed, der gjorde, at Fiskene kom saa godt som ubeskadigede paa Dækket. Man opnaede derved dels at den Fiskeyngel, der var for lille at bringe i Handelen, kunde sættes ud i Havet igen i levedygtig Stand, dels at Fisken, der bragtes i Land, var en Kvalitetsvare. To Egenskaber, der paa fordelagtig Maade adskiller Snurrevaaddet fra Trawlen, som da var i Brug hos de store Fiskerinationer.

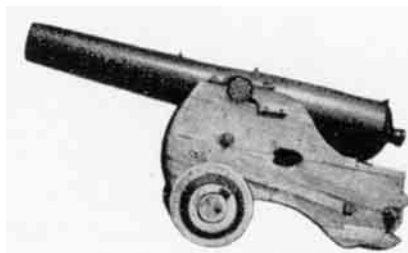
I de første Aar brugtes Snurrevaaddet blot i Limfjorden, og det foraarsagede ikke her nogen omvæltende Udvikling af Fiskeriet. Denne kom først, da det blev taget i Brug af Havfiskerne. Omkring 1876 anvendtes det for første Gang af Fiskere fra Skagen, og i Løbet af det følgende halve Snes Aar gik det sin Sejrsgang ned langs hele Vestkysten af Jylland. I Slutningen af 1800erne var det naaet helt til Esbjerg, hvis Havn kom til at danne et naturligt Støttepunkt for Fiskeriet i disse Egne. Haand i Haand med Snurrevaaddets Udbredelse gik Udviklingen af en mere sødygtig Fartøjstype. De gamle, aabne Havskibe afløstes af sejlførende Dæksfartøjer, Kuttere, der gjorde det muligt at fiske flere Dage ad Gangen uden at søge til Land.

Til at begynde med havde man fisket udelukkende med Haandkraft, men længe varede det ikke, før man tog Maskinerne i sin Tjeneste. I Slutningen af 1880erne havde man til Indhivning af Vaadlinerne faaet installeret smaa Dampspil, der snart erstattedes af Petroleumsmotorer. Længe varede det ikke, førend man fandt ud af, at disse Motorer kunde anvendes ikke alene til Spillet, men ogsaa til at drive en Hjælpekrue. Herfra er Springet til den motordrevne Kutter med Hjælpesejl ikke stort.

At tage Mekaniseringen i sin Tjeneste var imidlertid ikke enhver Fiskers Sag. Det blev nu klart, at Statens Initiativ ikke kunde lade vente længere paa sig. Fra 1898 blev det muligt at opnaa Statslaan paa billige Vilkaar til Fartøjsanskaffelser. Et andet Punkt, hvor Staten naturligt maatte sætte ind, var ved Oprettelsen af et passende Antal Fiskerihavne. Savnet var især føleligt for

Vestkystens Fiskere. Det eneste naturlige Støttepunkt var det vestlige Indløb til Limfjorden. Her var Kanalen ved Agger efterhaanden sandet mere og mere til, men en Stormflod i 1863 slog et nyt Hul, der blev til Tyborøn Kanal. Efterhaanden som Kutterne voksede baade i Antal og Størrelse, slog det imidlertid ikke til. Den første Begyndelse til Esbjerg Fiskerihavn gjordes i 1886 og udvidedes flere Gange senere. Først i 1915-1918 udbyggedes Støttepunktet ved Tyborøn Kanal til en Havn, der har været til uvurderlig Gavn baade for de hjemmehørende Fiskere og som Nødhavn for Nordsøfiskere som Helhed. I 1914 var der blevet nedsat en Kommission angaaende Anlæggelse af Havne paa Jyllands Vestkyst. Som et af Resultaterne af Kommissionens Arbejde foresloges at anlægge en større Fiskerihavn ved Hanstholm. Dette Anlæg har haft mange Vanskeligheder at overvinde. Ikke alene er Naturforholdene de vanskeligst mulige, men Arbejdet har yderligere været forhalet i Besættelsesaarene, hvor hele Hanstholms Befolkning fjernedes ved et Magtbud af Tyskerne. "Værnemagten" skulde bruge Stedet til Opførelse af vældige Forsvarsstillinger, der skulde gøre det til et Nordens "Gibraltar". Hvorvidt Havneanlægget skal fuldføres eller ej, beror paa Myndighedernes Skøn. I det uvisse svæver ogsaa Kanalen og Havnen ved Tyborøn. Det maa haabes, at de Bestemmelser, der træffes, maa være til Gavn for Fiskeriet i disse Egne, saa det fortsat vil have Mulighed for at videreudvikles til Gavn for Landsdelen og Landet som Helhed.

(Kilde: Landet mod Nordvest bd. 2, side 39-60).

Den gamle Signalkanon i Agger, der advarede Fiskerne paa Havet om oprækkende Uvejr.